

Anja Pohončowa

Zarys hornjoserbskeje slowotwórby přitomosće*

1. Staw slědženja¹

Za hornjoserbsčinu wobkedźbujemy hižo w zažnych gramatikach wuwjedženja wo slowotwórby. Jan Jurij Prokop Hančka podawa w swojej lačonsce spisanej rukopisnej gramatice někotre informacije wo deriwaciji substantiwow (HANČKA 1770: 25 sc.) a adjektiwow (tež tam 1770: 30–37). Přeni pospyt systematiskeho přehlada hornjoserbskeje slowotwórby podawa Jan Pětr JORDAN (1841: 32–106) w swojej gramatice, zložuju so při tym na džěla Čechow Josefa Dobrowskeho a Václava Hanki.²

W druhej połojcy 19. hač do přenjeje połojcy 20. lěstotka wozjewichu so w Časopisu Maćicy Serbskeje někotre nastawki, kotrež wěnuja so jednotliwym zjawam serbskeje slowotwórby. Mikławš JUST (1914) podawa jako přeni awtor wěstu syntezy wo sufijaciji w hornjoserbsčinje. Hakle wot druheje połojcy 20. lěstotka namakamy přenje přehłady, w kotrychž předstajeja so přewažnje produktiwne a njeproduktiwne deriwaciske sufiksy z wobkedźbowanjom semantiskich klasow a wotwodženskich bazow (KRJEČMAR 1954, JAKUBAŠ 1956, MICHALK 1974).

Z nowšimi slowotwórbnymi modelimi, kotrež jewja so wot kónca 20. lěstotka w zwisku z powšitkownje skutkowacymi tendencami (na př. liberalizacije abo internacionalizacije) w serbsčinje, zaběraja so mjez druhim Ewa SIATKOWSKA/Mariam ABDEL AL (2002), Sonja WÓLKOWA (2006), Anja POHONČOWA (2009) abo Tadeusz LEWASZKIEWICZ (2013). Tworjenje werbow z pomocu afigacije steji w srjedźišću monografije Edwarda Warnarja (WERNER 2003). Markus GIGER (1999) a Markus BAYER (2006) wěnujetaj so we wobłuku swojeju přepytowanjow wo interferencych zjawach jako scěhach němsko-serbskeho rěčneho kontakta tež počowanju a kalkowanju němskich partiklowych werbow, Katja BRANKAČKEC (2009) přirunuje tajke partiklowe werby w staršej hornjoserbsčinje z wotpowědnikami w hornjoserbskej spisownej rěči přitomosće. Posesiwne adjektivy běchu předmjet disertacije Hynca Rychtarja (RICHTER 1980). Přehlad wo tworjenju kompleksnych adjektiwow poskičuje POHONČOWA (2013b), wo diminutiwnych adjektiwach POHONČOWA (2015).

W přirunanju z deriwaciju wobjednawaše so kompozicija jenož na kromje (mjez druhim JENČ 1963, WORNAR 2001). Příkladny za substantiwiske a werbalne hybridne zestajenki podawa za hornjoserbsku wobchadnu rěč Leńka Šoćić (SCHOLZE 2008).

Z jednotliwymi aspekty hornjoserbskeje slowotwórby, tež tu wosebje we wobłuku deriwacije, zaběrachu so tež ruscy, ukrainscy a pólsicy slawisća (МИХАЙЛОВ 1959, КОВАЛИК 1964, 1967, WRÓBEL 1969). Switlana Adamenko (АДАМЕНКО 1999) wěnuje so w zwisku z botaniskej terminologiju w serbsčinje tohorunja strukturelnym prašenjam

* Tu wozjewjeny tekst je zlochka wobdzělana serbskorěčna wersija jendzelskeho přinoška wo hornjoserbskeje slowotwórby w zběrce „Word-Formation“, mjezynarodnej přiručce wo slowotwórby w europskich rěčach (POHONTSCH 2016). Natwar přinoška orientuje so na směrnich wudawačelow za mjenowany slowotwórby zwjazk.

¹ Wobšěrniši přehlad wo stawje slědženja a perspektiwach hornjoserbskeje slowotwórby podawa POHONČOWA (2013a).

² Dokładny přehlad wo stawiznach serbskeje gramatikografije podawa WÓLKE (2005).

słowotwórby. Tadeusz LEWASZKIEWICZ (1988) wobjednawa w swojej monografiji nomina loci w hornjoserbšćinje. Semantiskej skupinje nomina abstracta w hornjoserbskej spisownej rěči wěnuje so Elżbieta WROCLAWSKA (1992). Tworjenje nomenow feminow (mociskich pomjenowanjow) přepytuje Bogusław KREJA (1999, 2004) a ze strukturu a funkciju diminutiwow a awgmentatiwow zaběra so Małgorzata MILEWSKA-STAWIANY (2012).

Mjez 2002 a 2013 wotměchu so w Gdańsku w cyłku štyri seminary serbskeje leksikologije a słowotwórby, na kotrychž rozestajachu so referenca ze wšelakimi prašenjami serbskeje słowotwórby resp. powšitkownje leksikologije. Wuslědky wuradźowanjow su wozjewjene w Lětopisu (2003/2, 2004/1, 2006/1) kaž tež w Małym rjedže Serbskeho instituta (MILEWSKA-STAWIANY/WŌLKOWA 2008, 2013).

Rěč jednotliwcow bě dotal zrědka předmjet přepytowanja. Stanisław STACHOWSKI (1967, 1968) přirunuje substantiwiske deriwaty w leksikografiskim kompendiju „De originibus linguae Sorabicae“ Abrahama Frencla z tymi, kotraž wužiwa so w rěči přitomnosće. Diminutiwam samsneho spisa kaž tež w słowniku „Vocabularium latino-serbicum“ Jurja Hawštyna Swětlika a w spisach Jakuba Barta-Čišinskeho wěnuje so Małgorzata MILEWSKA-STAWIANY (2009, 2010, 2011).

2. Hłowne słowotwórbne tendency w hornjoserbskej spisownej rěči

W hornjoserbskej spisownej rěči přitomnosće skutkuja zasadnje samsne słowotwórbne mechanizmy kaž w druhich słowjanskich rěčach tež, najwažnišej stej deriwacija a kompozicija. Wyše toho wustupuja skrótšjenje (clipping) a konwersija, zrědka kontaminacija (blending) a reduplikacija.

Moderna hornjoserbska spisowna rěč konsolidowaše so wot 1840tych lět sem w zwisku z tak mjenowanym narodnym wozrodženjom jako wuslědk přewinjenja konfesionalnje zawinowaneho diferencowanja do ewangelskeje a katolskeje spisowneje warianty. Wutworjenje jednotneje hornjoserbskeje spisowneje rěče bě zwjazane ze zesylńenjom jeje słowjanskeho charaktera. Tak narunachu so mnohe němske požčonki, hybridne zestajenki z němskim přěnim člonom a zestajenki z přěnim člonom w genitiwje ze serbskimi nowotwórbami abo adaptowanymi slawizmami kaž tež z nominalnymi kompozitami z wjazacym wokalom *-o-* (JENTSCH 1999: 179–202).

Wosebiteje rěčneje situacije serbšćiny jako mjeńšinoweje rěče, kotraž steji w stajnej konkurency z němčinu, niskeho stopnja wutwara hornjoserbskeje spisowneje rěče kaž tež wobmjezowanja rěčnych domenow dla tworja so nowe słowa džensa přewažnje na nastork z němčiny jako kontaktneje rěče. Tworjenje nowych słowow je tuž husto identiske z pytanjom za serbskim wotpowědnikom za němske słowo, kotraž je zwjetša kompozitum. Tohodla přiběra w hornjoserbšćinje podžěl kompozitow (z wuwzaćom kopulatiwnych zestajenkow typa moler-spisowaćel, hlej 3.1.2.); najhuscíšo wustupuja substantiwiske a adjektiwiske, jenož zrědka werbalne kompozita.

Při přenjesenju němskich kompozitow do hornjoserbšćiny wužiwa so wšelake słowotwórbne a nominaciske modele (hlej SIATKOWSKA 1989). Nimo deriwacije (wotwodženja) a kompozicije (zestajenja) tworja so zwjetša kompleksne pomjenowanja, wobstejace z adjektiwa a substantiwa (ADJ+S: *datowa banka*), ze substantiwa a substantiwa w genitiwje (S+S-GEN: *cyklus čitanjow*) abo z rozšěrjeneje prepozicionalneje frazy (*zawěšćenje za rentu*).

Byrnjež podžěl deriwatow (wotwodženkow) mjez nowotwórbami w přirunanju z kompozitami (zestajenkami) woteběrał, wostanje deriwacija dale produktiwny słowo-

twórbny model w hornjoserbšćinje. Někotre sufiksy su při tym polyfunkcionalne. Tak tworja so z pomocu sufiksa *-ak* nomina agentis (pomjenowanja čina: *čušlak* ‚něchtó, kiž čušli‘ ← *čušlić*) kaž tež nomina instrumenti (pomjenowanja srědkow a nastrojow: *česak* ‚něšto, z čimž so česa‘ ← *česać*).

Pod němskim wliwom wutworichu so w serbšćinje wšelake wosebitosće. Tak wuskuťkuje so tworjenje partiklowych werbow na gramatiski system, dokelž konkuruja wone zdžěla ze sufigowanymi imperfektiwnymi werbami. Partiklowe werby wutłóčichu so wot srjedź 19. lětstotka poněčim z hornjoserbskeje spisowneje rěče a narunachu so z druhimi werbalnymi kompozitami abo deriwatami resp. z werbami ze „synonymnym“ prefiksom (typ *roznošować*), mjeztym zo wostachu partiklowe werby we wobchadneje rěči produktiwny słowotwórbny typ (typ *rózno nosyć*).

Němski wliw wjedžeše tohorunja k wuwicu hybridnych kompozitow z počćenym přnim čłonom (typ *hawptměsto* – ně. *Hauptstadt*, *šulknižki* – ně. *Schulbuch*) kaž tež kompozitow z přnim čłonom w genitiwje (typ *bohabajnosć* – ně. *Gottesfurcht*). Wulki džěl tajkich twórbow naruna so wot 1840tych lět w spisowneje rěči z deriwatami abo kompleksnymi pomjenowanjami, na př. *hawptměsto* → *stolica*, *hlowne město*; *šulknižki* → *šulska kniha*.³

Wot 17. lětstotka sem rozšěrja so słowoskład hornjoserbskeje spisowneje rěče tež z pomocu internacionalizmow łačonskeho, grjekskeho abo francoskeho pochada. Tajke neoklasiske słowa njejsu samostatne twórby w hornjoserbšćinje, ale adaptowane požčonki z němčiny, na př. *Psychologie* → *psychologija*, *Philosophie* → *filozofija*, *Telefon* → *telefon*, *Jubiläum* → *jubilej*.

W poslednich lětdžesatkach hraje jendželščina džen a wjetšu rólu jako źórlo za požčonki kaž *kompjuter*, *joggować*, *fair/fairny* (SIATKOWSKA/ABDEL AL 2002, LEWASZKIEWICZ 2013). Nimo toho přiběra wot srjedź 1990tych lět ličba hybridnych kompozitow z jendželskim přnim čłonom. Tute słowa, kotrež su so zdžěla w spisowneje hornjoserbšćinje etablěrowali, wužiwa w přnim rjedže młodži rěčnicy (WÖLKE 2006: 67). Anglicizmy kaž tež dalše internacionalizmy tworja zakład za deriwaty, na př. *film* → *filmowc*, *industrija* → *industrijnišćo*, *kopěrować* → *kopěrowak*, abo su džěl kompozitow, na př. *onlinedžělo*.

3. Kompozicija

3.1. Substantiwske kompozita

Jedyn z najproduktiwnišich słowotwórbnych typow w hornjoserbšćinje přitomnosće je tworjenje substantiwskich kompozitow. Jako přeni čłon wustupuja substantiwy, adjektiwy, adwerby, pronomeny, numerale kaž tež skrótsenki abo krótkosłowa. Tajke twórby bazuja na syntagmach wšelakeje struktury abo na kombinowanju słownych zdónkow; wone tworja so analognje k wobstějacy mustram abo su kalki z němčiny.

3.1.1. Determinatiwne kompozita

W determinatiwnych kompozitach typa S+S z wjazacym wokalom *-o-* (tak mjenowaných *o*-kompozitach) přeni čłon druhi bliže postaja: *wohnjoškit*, *mašinotwarstwo*, *facho-*

³ Kompozita resp. zrósty typa *kofejwarjenje* (ně. *Kaffeetrinken*), *ryčerkublo* (ně. *Rittergut*) so tež w spisowneje rěči zwjetša wobchowachu.

wěda. Tute kompozita bazuja na wšelakich syntaktiskich strukturach: Druhi člon je simpleks abo deriwat, přir. *mašinotwarstwo* (← *twarstwo mašinow*), *fachowěda* (← *fachowa wěda*), *štomowěda* (← *wěda wo štomach*), *wohnoškit* (← *škit před wohenjom*). Druhi člon móže być dewerbalny deriwat, kotryž zwonka kompozituma njeeksistuje, na př. *šrubočahak* ← *šrub* + **čahak* (← *čahać*), *wodowód* ← *woda* + **wód* (← *wodzić*). Je jenož mało kompozitow typu S+S z njewotwodženym druhim člonom kaž w přikładze *zmijohad*.

W determinatiwnych kompozitach z adjektiwiskim přnim člonom (ADJ+S) charakterizuje tutón w druhim člonje mjenowany objekt bliže, přir. přikłady kaž *wulkoakcija*, *malobyrgar*, *wysokodom*, *krótkopowědančko*.

Werbalne zdónki wustupuja jako přni člon kompozitow (W+S) jenož sporadisce, na př. *chwalospěw* (← *chwalić* + *spěw*), *spalomotor* (← *spalić* + *motor*).

Nimo *o*-kompozitow wustupuja w hornjoserbšćinje kompozita bjez wjazaceho wokala. Jeho funkciju přewozmu akuzatiwne formy přnjeho člona: *knihikupc*, *prochsrěbak*, *džěłodawar*, *dawkiplaćer*, *bajkipowědar*. Tutón typ kompozitow bazuje na syntagmach, w kotrychž je přni člon objekt zwuraznjeneho jednanja (*knih* kupić, *proch srěbać*, *džělo dawac*, *dawki plaćić*, *bajki powědac*). Wone maja podobnu strukturu kaž zrósty typu *kofejwarjenje* (← *kofej warić*) a narunaja wot 1840ych lět sem do dalokeje měry substantiwiške kompozita z přnim člonom w genitiwje (*knihowkupc* → *knihikupc*, *mandželstwalamar* → *mandželstwolamar*), kotrež džensa jenož hišće zrědka wustupuja (na př. *wěrywuznaće*, *rěčespyt*, *zemjerjenje*).

Dale tworja so substantiwiške kompozita z adwerbom (ADW+S) abo pronomenom (PRON+S) jako přnim člonom; druhi, substantiwiški člon bazuje zwjetša na werbalnym zdónku: *dalekublanje*, *hromadżezwjedźenje*, *nimopochodowanje*, *samokorektura*, *sobujězdzer*, *znowawobdžělanje*. Tež numerale móža jako přni člon wustupowac (NUM+S): *druhoćišć*, *pječibój*.

Za wobchadnu řeč typiske pak su hybridne zestajenki, kotrychž přni člon je němskeho pochada: *šlofstwa*, *kindorwóz*, *ledorcholowy* (SCHOLZE 2008: 306). Wot 1990tych lět wužiwanje so wosebje wot mlodych Serbow přiběraja hybridne kompozita z přnim člonom jendželskeho pochada, na př. *babylěto*, *joggingwoblek*, *facebookstrona*. W spisownej řeči preferuja so město nich kompleksne pomjenowanja typu A+S: *babyjowe lěto*, *joggingowy woblek*, *facebookowa strona*. Tola někotre hybridne kompozita su tež w spisownej řeči etablěrowane (na př. *šeflěkar*, *galaprogram*), wosebje potrjechi to kompozita, kotrychž přni člon njeje substantiw, na př. *bruttomzda*, *livehudžba* (POHONČOWA 2009: 89 sc.).

Wužiwanje kompozitow, kotrychž přni člon je skrótsenka abo krótkosłowo, je w spisownej a wobchadnej řeči bjez wobmjezowanja móžne: *ABM-město*, *BMX-koleso*, *e-hudžba*, *biowobchod*, *ekodawk*, *infodžeń* (tež tam: 90).

3.1.2. Kopulatiwne kompozita

Kopulatiwne kompozita so w hornjoserbšćinje aktualnje zrědka tworja. Husto stej wobaj člonaj zwjazanej z pomocu wjazaceho wokala *-o-*: *sewjerowuchod* (← *sewjer* + *o* + *wuchod*), *syčomlócawa* (← *syčawa* [← *syc*] + *o* + *mlócawa* [← *mlócić*]). Wužiwanje kompozitow typu *moler-spisowaćel* – wobaj džělej so deklinujetej (*rěčeć wo molerju-spisowaćelu*) – je w serbšćinje wobmjezowane na wěstu dobu a na řeč jednotliwych awtorow. Aktualnje wustupuje tutón typ w serbšćinje drje jenož pola toponymow kaž *Bosniska-Hercegowina*.

3.2. Adjektiwiske kompozita

3.2.1. Determinatiwne kompozita

Adjektiwiske kompozita ze substantiwom abo adjektiwom jako determinowacym přěnim člonom tworja so přewažnje z wjazacym wokalom *-o-*, na př. S+ADJ: *swětostlawny, kraloswěrnny*; ADJ+ADJ: *jasnomódry, zelenomódry, staroruski, delnjoserbski*.

S+ADJ-kompozita bjez wjazaceho wokala, kaž *kamjeńtwjerdy, krejlačny, krejelačny* (S-GEN+ADJ), zrědka wustupuja. Wjetšina tutech kompozitow bazuje na přirunanju (*morjomódry* ← *módry* kaž *morjo*, *sněhběly* ← *běly* kaž *sněh*); někotre nastachu přez kalkowanje němskich předłohow (*jědzeleny* ← ně. *giftgrün*); zdžěla hodža so tohorunja parafrazować z pomocu adverbialneje wjazby (*swětostlawny* ← ně. *weltberühmt: slawny po cyłym swěće*; *kóštointensiwny* ← ně. *kostenintensiv: intensiwny na kóštach*).

Džěl adjektiwiskich kompozitow z (přěnjotnym abo wotwodženym) adjektiwom jako přěnim člonom nastachu přez kombinaciju kompozicije a sufugacije syntagmy: *malokaliberski* (← *mały kaliber*), *krótkodobny* (← *krótka doba*), *sudniskomedicinski* (← *sudniska medicina*), *hornjolužiski* (← *Hornja Lužica*). Dale tworja so adjektiwiske kompozita z adverbom, prepoziciju abo substantiwom jako přěnim člonom: *znuřkoserbski* (← *znuřka Serbow*), *podzemski* (← *pod zemju*), *dželowobstaranski* (← *džěło wobstarac*). Determinowacy přěni člon móže tež numeral abo pronomen być, na př. *dwuposchodowy* (← *dwaj poschodaj*), *našočasny* (← *naš čas*). Tute adjektiwy su husto wobstatk kompleksneho pomjenowanja, kotraž je wotpowědnik němskeho nominalneho kompozituma: *malokaliberska brón, sudniskomediciniske přěpytowanje, znuřkoserbski konflikt, dželowobstaranska naprawa*. W tutej funkciji tworja adjektiwiske *o*-kompozita produktiwny słowotwórbny typ (POHONČOWA 2013b).

W kompozitach z adjektiwami *kmany, polny, hódny* jako druhim člonom wustupuja jako přěni člon husto substantiwy w genitiwje, přir. na př. *teamakmany, zmyslapolny, spěchowanjahódny*. Jenož pola někotrych wjazbow z adjektiwom *kmany* jako druhim člonom je tworjenje *o*-kompozituma móžne, na př. *džělakmany* a *džělokmany*, ale zwjetša *wólbokmany* porno rědšemu *wólbykmany*.

3.2.2. Kopulatiwne kompozita

Adjektiwiske kopulatiwne kompozita služa zwjetša pomjenowanju relacije mjez dwěmaj skupinomaj, charakterizowanymaj přez adjektiwaj (*słowjansko-němske počahi, serbsko-němska dwurěčnosť, wědomostno-techniski postup*) abo kombinacije kajkosćow (barby: *žolto-módry, módro-čerwjeno-běly*; druge kajkosće: *hluchoněmy*). Porjad jednotliwych člonow nima woznam postajowacy charakter, ale wotwisuje skerje wot zwonkarěčnych faktorow, na př. wot zhladowanja rěčnika abo konkretnych wobstejnoscow resp. je přez konwenciju abo rěčny rytmus postajeny. Jednotliwe elementy kopulatiwnych kompozitow su stajnje z wjazacym wokalom *-o-* zwjazane.

3.3. Werbalne kompozita

Ličba werbalnych kompozitow je poměrnje niska; wone nastawaja zwjetša jako kalki němskich předłohow. Adjektiwy jako přěni člon zwjazuja so z pomocu wjazaceho wokala *-o-* z druhim člonom, na př. *runostajić, rjanobarbić*.

We wobchadnej rěči su hybridne twórby rozšěrjene, kotrychž přeni člon móže byc adverb, substantiw abo adjektiw němskeho pochada: *kaputhić, plajtehić, fertichčinić* (SCHOLZE 2008: 307–310).⁴

3.4. Dalše kompozita

Přez uniwerbizonanje nastachu numerale w dzesatkach, stotkach a tysacach kaž tež položniki; mjez přnim a druhim člonom wobsteji kwantifikowacy poměr: *džewječdžesat, dwěšće, tři tysac, polsta, poldra*. Pola stotkow wot *dwěšće* sem chabla ortografija: hromadže a rónopisanje je móžne (*tři sta* abo *třista*).

4. Deriwacija

4.1. Substantiwiska deriwacija

4.1.1. Desubstantiwiske substantiwy

Prefigacija hraje w hornjoserbsčinyje pola desubstantiwiskeje slowotwórby poměrnje mału rólu. Typiske prefiksy su *bjez-, nje-, pra-, nad-, před-* atd. (na př. *nječłowjek, pradžěd, nadčłowjek*), kotrež wužiwaja so tohorunja za pomjenowanja, kotrež so na wosoby njepočahuja (*bjezmóc, prawěk, předskok* atd.). Nowe prefigowane twórby bazuja zwjetša na němskich modelach, na př. *podskupina* (← ně. *Untergruppe*), *předdwór* (← ně. *Vorhof*).

Neoklasiske a druge cuze prefiksy kaž *arcy-, anti-, de(s)-, eks-* atd. wustupuja jenož zředka z indigenymi serbskimi člonami (*kopředsyda, eksmuž*). Příkladky z cuzym prefiksom a cuzym zdónkom typa *arcybiskop, desinformacija, eksminister* wobhladuja so jako němske požčonki.

Sufigacija wustupuje wo wjele husćišo hač prefigacija. Na tute wašnje tworja so nomina abstracta (abstraktne pomjenowanja) z pomocu sufiksa *-stwo*, na př. *přečelstwo* (← *přečel*), *kmótřstwo* (← *kmótr*).

Mjez wosobowymi pomjenowanjami su pomjenowanja za powołanja. Produktiwne sufiksy su *-ar/-er, -nik*, rědšo tež *-ak*: *blidar* (← *blido*), *hornčer* (← *hornc*), *zahrodnik* (← *zahroda*), *dudak* (← *dudy*). Pomjenowanja wosobow po pochadže a přislušnosći tworja so najhusćišo ze sufiksami *-an, -čan, -owc*: *stronjan* (← *strona*), *Radworčan* (← *Radwor*), *Kolumbičan* (← *Kolumbiska*), *ansamblowc* (← *ansambl*). Pomjenowanja nošerja kajkosće tworja so ze sufiksom *-ač*, zdžěla maja tute wotwodženki pejoratiwnu konotaciju, na př. *brjuchač* (← *brjuch*).

Mociske pomjenowanja su zwjetša motiwowane přez wotpowědne muske pomjenowanja. Za tworjenje mociskich formow wužiwaja so sufiksy *-ka* (*wučer* → *wučerka*, *Radworčan* → *Radworčanka*), *-owka* (*Serb* → *Serbowka*, *kupc* → *kupcowka*) a *-ča* (*sportowc* → *sportowča*, *póslanc* → *póslanča*). Mociske pomjenowanja ze sufiksom *-uška* su motiwowane přez maskulina, kónčace so na *-uch* (*čornuch* – *čornuška*), tajke na *-nica* přez maskulina, kónčace so na *-nik* (*zahrodnik* – *zahrodnica*, *hudźbnik* –

⁴ Tute twórby hodža so tež jako syntagmy interpretować, dokelž móžemy jednotliwe džěle přestajić, na př. *te maja něšto for*.

hudźbnica);⁵ sufiksowa warianta *-niča* wustupuje sporadisce (*kuzlarniča*, *hotowarniča*).⁶

Pomjenowanja zwěrjatow žónskeho splaha tworja so normalnje z pomocu sufiksa *-ica*, na př. *jelenica* (← *jelenj*), *kołpica* (← *kołp*), *wjelčica* (← *wjelk*).

Za tworjenje desubstantiwiskich nomenow loci (pomjenowanjow městna) steja w hornjoserbsčiny wjacore sufiksy k dispoziciji, najproduktiwniše su *-(n)išćo* (*běrnišćo* ← *běrna*, *trawnišćo* ← *trawa*), *-nja* (*kehelnja* ← *kehel*, *kowarnja* ← *kowar*), *-ownja* (*knihownja* ← *kniha*), *-arnja/-ernja* (*brunicarnja* ← *brunica*), *-ica* (*winica* ← *wino*), *-enc* (*holbjenc* ← *holb*). Wotwodženki na *-stwo* wustupuja zrědka jako nomina loci (*kralestwo* ← *kral*).⁷

Nomina collectiva (pomjenowanja kolektiwnosće) tworja so z pomocu sufiksow *-stwo*, *-owina* abo *-ina*, na př. *wučerstwo* (← *wučer*), *bukowina* (← *buk*), *jězorina* (← *jězor*), *džěcina* (← *džěčo*).

Diminutiwy (małostniki, pomjenšace substantiwy) a awgmentatiwy (powjetšowace pomjenowanja) maja w hornjoserbsčiny potencilny charakter, to rěka, zo hodža so teoretisce wot kóždéhožkuli substantiwa tworić, dowoli-li tole semantika słowa. Diminutiwy a awgmentatiwy móža tohorunja přiwracać emocionalnu konotaciju.

Zakładne diminutiwne sufiksy su *-k*, *-ka*, *-ko*, na př. *kehelk* (← *kehel*), *holčka* (← *holca*), *džěčko* (← *džěčo*). Systematiska alternacija konsonantow (*ruka* → *ručka*, *hornc* → *hornčk*, *noha* → *nóżka*) pochadža z časa prasłowjanšćiny a skutkuje džensa dale. Tak zwěšćamy tež při tworjenju diminutiwow wot nowšich slowow, požčonkow a internacionalizmw alternaciju konsonantow, přir. *tobak* → *tobačk*. Pola muskich pomjenowanjow je sufiks *-ik* jara produktiwny: *bratřik* (← *bratr*), *kralik* (← *kral*). Žónske diminutiwy přeněneho stopnja tworja so husto ze sufiksom *-ička*, kiž wužiwaše so spočatnje za diminutiwy druheho stopnja: *kmótrička* (← *kmótra*), *kurwička* (← *kurwa*).⁸ Tworjenje diminutiwow wot abstraktnych substantiwow je nowše wuwice w hornjoserbsčiny: *myslička* (← *mysl*), *prašenčko* (← *prašenje*). Diminutiwy wustupuja husto w ekspresiwnej funkciji ze wšelakimi wotsćinami, mjez druhim emocionalnje pozitivnym abo negativnym, hypokoristiskim (*maćerka* ← *mać*, *Benko* ← *Beno*, *piwko* ← *piwo*) abo tež pejoratiwnym (*wučerk* ← *wučer*).⁹

Za tworjenje awgmentatiwow je sufiks *-isko* najproduktiwniši. W hornjoserbsčiny je monofunkcionalny, to rěka, zo tworja so z nim bjezwuwzaćnje jenož powjetšowace pomjenowanja, na př. *dubisko* (← *dub*), *chěžisko* (← *chěž*), *štomisko* (← *štom*), *mužisko* (← *muž*). Porno tomu je sufiks *-išćo* polyfunkcionalny; nimo awgmentatiwow tworja so z nim hłownje nomina loci (hlej horjeka). Awgmentatiwy přiwozmu tohorunja ekspresiwnu konotaciju, zwjetša pejoratiwnu: *žonišćo* (← *žona*), *hólčisko* (← *hólc*), *psyčisko* (← *psyk*), zdžěla pak tež pozitiwnu, implikuju wobdźiwanje abo připóznaće (*Tajke krasne štomisko!*).

⁵ Někotři slědzerjo maja *-nica* – najproduktiwniši sufiks za tworjenje atributiwnych a činićelskich pomjenowanjow – za paradigmatiske sufiks, zwjazany z alternaciju *-nik* → *-nica* (KREJA 2004).

⁶ We wobchadnej rěči nastachu přez wupad wokala *i* pomjenowanja kaž *kuzlańča*, *hotowarniča*, kotrež so dale wuwichu ke *kuzlańča*, *hotwańča*.

⁷ Dalše produktiwne a njproduktiwne sufiksy, z kotrymiž hodža so nomina loci tworić, podawa LEWASZKIEWICZ (1988).

⁸ Sufiks *-ica* je swój přenjetny diminutiwny woznam w hornjoserbsčiny hač na wuwzaća (na př. *stwica*) woteznał (JAKUBAŠ 1956: 394; MILEWSKA-STAWIANY 2007: 183).

⁹ Wo funkciji diminutiwow w hornjoserbsčiny hlej MILEWSKA-STAWIANY (2007, 2012: 259 sc.).

Deriwaty typu *nachribjetnik*, *předešćnik* su rezultat kombinacije prefigacije a sufigacije (cirkumfigacija): *nachribjetnik* (← *na* + *chribjet* + *nik* – ‚něšto, štož so nosy na chribjeće‘); *předešćnik* (← *pře* + *dešć* + *nik* – ‚něšto, štož škita před dešćom‘).

4.1.2. Deadjektiwiske substantiwy

Deadjektiwiske substantiwy wustupuja w hornjoserbšćinje jenož jako rezultat sufigacije.

Nomina abstracta wotwodžuja so ze sufiksami *-osć* (*rjanosć* ← *rjany*, *kedźbliwosć* ← *kedźbliwy*), *-ota* (*dobrota* ← *dobry*), *-izna* (*šěrizna* ← *šěry*), *-ina* (*módrina* ← *módry*). Posledni mjenowany je produktiwny za pomjenowanja rěčow, na př. *čěšćina* ← *čěski* a bazuje na čěskim modelu, kotryž je so w běhu 19. lětstotka do serbšćiny přewzał. Druhdy jedna so pola deriwata wo pomjenowanje maćizny z wotpowědnej kajkosću, na př. *mokrizna* (← *mokry*).

Pomjenowanja wosobow tworja so ze sufiksomaj *-ak* (*hlupak* ← *hlupy*) a *-ik* (*zawistny* → *zawistnik*), zrědka z *-c* (*skupc* ← *skupy*) a *-olinka* (*krasnolinka* ← *krasny*).

Nomina rei (pomjenowanja wěcow), přislušace wšelakim semantiskim skupinam, wotwodžuja so ze sufiksami *-ica* (*brunica* ← *bruny*), *-ka* (*bankowka* ← *bankowy*), *-ik* (*hodownik* ← *hodowny*). Někotre deadjektiwiske substantiwy slušeja do kategorije nomina loci (*swjatnica* ← *swjaty*) abo su pomjenowanja swjatych dnjow (*jutrownička* ← *jutrowny*).

4.1.3. Dewerbalne substantiwy

Dewerbalne substantiwy wopřijmuja w hornjoserbšćinje šěroki spektrum woznamow. Při tym hraja werbalne substantiwy najwjetšu rólu; wone hodža so teoretisce wot kóždého werba wotwodžeć.¹⁰ Sufiksaj *-nje* resp. *-će* tworitej werbalne substantiwy z abstraktnym (*kupanje* ← *kupać*, *biće* ← *bić*) a/abо konkretnym woznamom (*sykanje* ‚to, štož je so sykało‘ ← *sykać*); normalnje so jenož posledni typ leksikografisce registruje.

Někotre nomina actionis (pomjenowanja čina) ze sufiksom *-(ań)ca/-(eń)ca* maja ekspresiwnu konotaciju, na př. *čakańca* (← *čakać*). Hinak hač w druhich słowjanskich rěčach, mjez druhim w pólsćinje, móža so wot někotrych modalnych resp. pomocnych werbow wotwodžeć werbalne substantiwy, na př. *chcyće* (← *chcyć*), *dyrbjenje* (← *dyrbjeć*).

Hač do přenjeje položcy 19. lětstotka njetworjachu so dewerbalne substantiwy ze sufiksomaj *-nje/-njo* a *-će/-čo* jenož jako nomina actionis, ale nastachu tež jako nomina rei actae (pomjenowanja za wuslědk činitosće) a nomina abstracta, na př. *postrowjenje* (← *postrowić*), *dowěrjenje* (← *dowěrić*), *podace* (← *podac*). Po lěće 1840 narunachu so tute zwjetša z dewerbalnymi substantiwami z nulowym sufiksom, ze sufiksami *-a*, *-k* abo *-nosć*, na př. *postrow* (← *postrowić*), *dopokaz* (← *dopokazać*), *wotmołwa* (← *wotmołwić*), *dowěra* (← *dowěrić*), *zadžěwk* (← *zadžěwać*), *dowolnosć* (← *dowolić*).

Nomina rei actae tworja so z pomocu wšelakich sufiksow, najproduktiwniši je *-k*, na př. *dotawk* (← *dotawać*), *zapisk* (← *zapisać*), *wudžělk* (← *wudžělać*); dalše sufiksy su *-enc*, *-anka*, *-wo* abo nulowy sufiks: *palenc* (← *palić*), *domchowanka* (← *domchować*), *zličbowanka* (← *zličbować*), *pječwo* (← *pjec*), *napis* (← *napisać*).

¹⁰ W sorabistiskej literaturje wopisuje so werbalny substantiw zdžěla jako paradigmatiska forma werba (mj. dr. ŠEWC 1984: 209). Porno tomu přirjaduje Helmut FASSKE (1981: 331) jón substantiwam.

W kategoriji nomina agentis je najproduktiwniši sufiks *-er/-ar*, přir. *wučer* (← *wučić*), *hladar* (← *hladać*); dalše sufiksy su *-ćel* (*darićel* ← *darić*), *-ak* (zvwjetša z pejoratiwnym podzynkom: *bledžak* ← *bledzić*) a zředka *-ćer*: *dželaćer* (← *dželać*). Sufiks *-awa* tworí dewerbalne nomina feminina z pejoratiwnym woznamom: *bledžawa* (← *bledzić*).

Ze sufiksami *-dlo*, *-awa*, *-ak* a *-ka* móža so nomina instrumenti (pomjenowanja srědkow a nástrojow) tworíć, přir. *lětadło* (← *lětać*), *mlóćawa* (← *mlócić*), *měšawa* (← *měšeć*), *wobuwak* (← *wobuwać*), *pisak* (← *pisać*), *hrajka* (← *hrajkać*).

Dewerbalne nomina loci tworja so z pomocu sufiksow *-nišćo* (*hrajkanišćo* ← *hrajkać*) abo *-(ań)ca/-(eń)ca* (*wustajeńca* ← *wustajić*).

4.2. Adjektiwiska deriwacija

Kwantitatiwne wopisanje podžela desubstantiwiskich, deadjektiwiskich abo dewerbalnych adjektiwow je čežke, dokelž maja tute wotwodženki potencilny charakter a njejsu tohodla přeco leksikografisce registrowane.

4.2.1. Desubstantiwiske adjektiwy

W serbskich gramatikach (mj. dr. FASSKE 1981: 338–342, ŠEWC 1984: 100–106) wopisuja so desubstantiwiske adjektiwy jako relaciske adjektiwy. Wone móža so na jednej stronje počahować na předmjet abo zjaw (*wolijowy* ← *wolij*, *žitny* ← *žito*, *zymski* ← *zyma*), na druhej stronje na kajkosće předmjeta abo zjawa, zwuraznjejo wobsydstwo kaž *brodaty* (← *broda*) abo podobnosć kaž *džěčkacy* (← *džěčko*), *kulojty* (← *kula*). Za tworjenje desubstantiwiskich adjektiwow z cuzym zdónkom wužiwatej so synonymnje sufiksaj *-ny* a *-owy*, přir. *internetna/internetowa strona*, *kontaktny/kontaktowy běrow*.

Wot toponymow wotwodžuja so adjektiwy ze sufiksami *-ski* (*Radwor* → *Radworski*: *Radworska šula*), *-owski* (*Łaz* → *Łazowski*: *Łazowska cyrkej*) abo *-'anski* (*Bukecy* → *Bukečanski*: *Bukečanski pjekar*).

Posiwne adjektiwy su wosebita skupina relaciskich adjektiwow a tworja so ze sufiksomaj *-owy* (jenož wot nježónskich pomjenowanjow: *wučer* → *wučerjowy*: *wučerjowa toboła*, *džěčo* → *džěšćowy*: *džěšćowy bul*, *Pětr* → *Pětrowy*: *Pětrowe cholowy*) a *-iny/-yny* (jenož wot žónskich pomjenowanjow: *sotra* → *sotřiny*: *sotřiny přećel*, *Hanka* → *Hancyny*: *Hancyna kniha*).

Jara husto wustupuja adjektiwy, wotwodžene ze sufiksom *-ski* wot werbalneho substantiwa, na př. *džělanje* → *džělanski* (*džělanska drasta*), *pisanje* → *pisanski* (*pisanska mašina*). Do tuteje skupiny slušeja tež adjektiwy, wotwodžene wot *o*-kompozitow, na př. *wobswětoškitny* (← *wobswětoškit*). Baza za wotwodženy adjektiw móže tohorunja być prepozicionalna fraza. Tute produktiwne słowotwórbne modele jewja so husto jako wobstatk wotpowědnikow za němske kompozita, wosebje za tajke z kompleksnej strukturu, na př. *pod zemju* → *podzemski* (*podzemska woda*), *před šulu* → *předšulski* (*předšulska staroba*), *na dróze/na dróhach* → *nadróžny* (*nadróžny wobchad*).

4.2.2. Deadjektiwiske adjektiwy

Z pomocu wšelakich modifikowacych afiksow hodža so wěšte kajkosće negować abo wariěrować.

Prefiks *nje-* služi negowanju w zakładnym adjektiwje zwuraznjejeje kajkosće, na př. *njebojazny* (← *bojazny*), *njelubozny* (← *lubozny*).

K prefiksam z wosłabjacym woznamom sluša *na-* (*namódry* ← *módry*), zrědka wustupuje *po-* (*poćemny* ← *ćemny*). Zesylnjace prefiksy su *pře-* (*přestary* ← *stary*), *pra-* (*prastary* ← *stary*) a *arcy-* (*arcyreakcionarny* ← *reakcionarny*).

Tohorunja móže so z pomocu sufiksow zwuraznić wosłabjenje kajkosće, na př. *-ojty* (*bělojty* ← *běly*), ale tež zesyljenje *-ički*, *-uški* a *-uščički* (*cylički* ← *cyły*, *blěduški* ← *blědy*, *lubuščički* ← *luby*).¹¹

Pola někotrych barbowych adjektiwow hodži so zakładny woznam wosłabić přez kombinaciju prefigacije a nuloweje deriwacije (zwuraznjeneje přez zmjehčenje zdónkowneho wukónca): *nazelen* (← *zeleny*), *nažolc* (← *žolty*).

Stopnjowanje zabjerje mjezypoziciju mjez paradigmatiskim tworjenjom formow a deriwaciju. Komparaciske formy adjektiwow tworja so ze sufiksomaj *-iš-/-yš-* abo *-š-* (*měrnny* → *měrnši*, *horcy* → *horcyši*, *stary* → *starši*). Superlatiw twori so z prefiksom *naj-* (*starši* → *najstarši*) a absolutiw wot superlatiwa ze sufiksom *na-* (*najstarši* → *nanajstarši*).¹²

4.2.3. Dewerbalne adjektivy

Adjektivy z aktiwnym abo pasiwnym charakterom wotwodžuja so wot werbow ze sufiksomaj *-awy* a *-ny*, na př. *džělawy* (← *džělač*), *skutkowny* (← *skutkować*). Dale móža so zwuraznić wěste nachilnosće k něčemu (ze sufiksami *-aty*, *-iwy*, *-liwy*, *-niwy*: *bachtaty* ← *bachtać*, *bledziwy* ← *bledzić*, *darliwy*, *darniwy* ← *darić*) abo móžnosć (sufiksaj *-omny*, *-ity*: *bělomny* ← *bělic*, *přeměny* ← *přeměnić*).

4.3. Werbalna deriwacija

4.3.1. Desubstantiwiske werby

Desubstantiwiske werby wšelakich kategorijow tworja so w hornjoserbšćinje ze sufiksami *-ić*, *-ać* a *-ować*; kombinacija prefigacije a sufugacije (cirkumfigacija) je tohorunja móžna. Sćěhowace słowotwórbne woznamy hodža so rozeznawać:

a) agentiwny (,jednać/skutkować jako S'): *krawcować* ,jako krawc džělač' (← *krawc*), *kmótrić* ,być z kmótrom' (← *kmótr*), *kralować* ,jako kral knježić' (← *kral*), *kaplanić* ,jako kaplan skutkować' (← *kaplan*), *přecelić so* ,z přecelom być' (← *přecel*);

b) ,S so jewi', substantiwiska baza pomjenuje zjaw wjedra, čas dnja a pod.: *směrkać so* ,směrki padaja' (← *směrki*), *deščować so* ,dešč pada' (← *dešč*);

c) ingresiwny (,stać so ze S'): *skamjenjeć* ,stać so z kamjenjom' (← *kamjeń*);

č) eficerowacy (,zhotowić S'): *sukać* ,suk sčinić' (← *suk*), *sfilmować* ,film nawjerćeć' (← *film*);

ć) kawsatiwny (,S na něšto přetworić'): *walčkować* ,do walčkow zwjazać' (← *walčk*), *kopić* ,na kopy nahromadzić' (← *kopa*);

d) ornatiwny (,S něčemu přidać'): *selić* ,něhdže sel dodać' (← *sel*), *barbić* ,něčemu barbu dać' (← *barba*), *pozłocić* ,něšto ze zlotom počahnyć' (← *zloto*);

dž) instrumentatiwny (,wužiwać S'): *huslić* ,na huslach hrać' (← *husle*), *sněhakować* ,ze sněhakami jězdzić' (← *sněhaki*), *kolkować* ,něšto z kolkom markěrować' (← *kol*);

¹¹ Sufiks *-uški* (resp. zestajany *-kuški*) móže wotwisnje wot konteksta zesyljenje abo wosłabjenje zwuraznić (POHONČOWA 2015: 327).

¹² Wyše toho je tworjenje gradaciskich formow z leksikaliskimi srědkami móžne (*bóle*, *najbóle*, *nanajbóle* + pozitiv) (FASSKE 1981: 373–374).

e) priwatiwny (,s wotstronić‘): *wuludnić* ,wuskutkować, zo so wobydlerstwo/lud pomjeńši‘ (← *lud*), *wotjědojčić* ,jěd wotstronić‘ (← *jěd*), *wotmócnic* ,móc zebrać‘ (← *móc*);

f) lokatiwny (,być w/na/pola s, bližić so s‘): *stanować* ,w stanje bydlić‘ (← *stan*), *zahnězdzić so* ,so do hnězda zadomić‘ (← *hnězdo*), *přizemić* ,na zemju přińc, so zemi přibližić‘ (← *zemja*).

Tuchwilu je sufiks *-ować* najproduktiwniši, štož wujewi so mjez druhim na zakładze ad-hoc-twórbow kaž *kompjuterować* (← *kompjuter*) město uzuelneho z *kompjuterom* *džělać*, *mječować* (← *mječ*) město uzuelneho z *mječom* *wojować*.

4.3.2. Deadjektiwiske werby

Deadjektiwiske inchoatiwne werby tworja so ze sufiksomaj *-nyć* (*bohatnyć* ← *bohaty*, *blědnyć* ← *blědy*) abo *-ić* (*módrić* ← *módry*, *brunić* ← *bruny*).

Sufiks *-ić* so wyše toho wužiwa za tworjenje faktitiwnych werbow, přir. *čisćić* (← *čisty*), *sčornić* (← *čorny*).

Cirkumfigacija předleži pola faktitiwnych (*porjeńšić* ← *rjany*, *rozšěrić* ← *šěroki* *znižić* ← *niski*) a inchoatiwnych werbow (*wochudnyć* ← *chudy*, *zestarjeć* ← *stary*).

4.3.3. Dewerbalne werby

W hornjoserbšćinje wobsteji wuski zwisk mjez werbalnej afigaciju, werbalnym aspektom a wašnjemi čina. Poslednje tworja so z pomocu prefigacije. Zasadnje rozeznawamy při tym mjez prefigowanymi werbami, kotrychž zakładny woznam so jenož modifikuje (tute tworja wašnja čina, na př. *čitać* – *dočitać*) a prefigowanymi werbami, kotrychž woznam so poměrnje sylnje wot zakładneho werba rozeznawa (na př. *pokazać* – *dopokazać*). Prefigowane werby přenjeje skupiny nimaja žane imperfektiwne formy; porno tomu móža so wot werbow drugeje skupiny přez sufigaciju imperfektiwne formy tworić; wobaj werbaj tworitej aspektowy porik (*dopokazać* – *dopokazować*).

Sufigowanje jednorych (simpleksnych) werbow je tohorunja móžne, při čimž so jenož zrědka woznam změni (na př. *wjazać* – *wjaznyć*). Zwjetša so jednanje zlochka modifikuje (na př. *drapać* – *drapnyć*), to potrjechi tež werbalne diminutiwy (*smjeć so* – *smějkać so*, *smějkotać so*, *drěmać* – *drěmotać*).¹³

Dewerbalne werby nastawaja w hornjoserbšćinje husto jako rezultat kalkowanja němskich werbow; byrnjež prefiks měli, su wone husto imperfektiwne (*wotwolić*-PF. ← *wot* + *wolić* ně. *abwählen*, ale *wobknježić*-IPF. ← *wob* + *knježić* ně. *beherrschen*).

We wobchadnej rěči su wyše toho hybridne deriwaty rozšěrjene, kotrež tworja so z pomocu němskich prefiksow, na př. *onšinc* (← *an-přińc*) po ně. *ankommen* (Scholze 2008: 307).

4.4. Adwerbialna deriwacija

Najproduktiwniša je deriwacija adwerbialnych formow wot adjektiwow z morfemomaj *-e* resp. *-o*, na př. *prawy* – *prawje*, *hordy* – *hordže*, *daloki* – *daloko* (FASSKE 1981: 355–359).

Historisce nastate adwerby su wotwodženki kaž *wonka* (*won*+*ka*), *nutřka* (*nutř*+*ka*), *horjeka* (*horje*+*ka*); sufiks *-ka* ma při tym ekspresiwnu a lokalizowacu funkciju.

¹³ Wobšěrnišo wo werbalnej afigaciji w hornjoserbšćinje a jeje konsekwencach za aspekt a wašnja čina hlej WERNER (2003).

5. Konwersija

W sorabistice wobhladaju so dewerbalne substantiwy kaž *postrow* (← *postrowić*), *wotmołwa* (← *wotmołwić*) jako wuslědk deriwacije z nulowym sufiksom resp. z morfemom *-a* (hlej JENTSCH 1999: 274 a horjeka pod 4.1.3.), nic jako wuslědk konwersije. To potrjechi tohorunja desubstantiwiske werby typa *kralować* (hlej 4.3.1.) a deadjektiwiske werby typa *blědnyć* (přir. 4.3.2.). Werbalna konwersija w serbšćinje možna njeje.

5.1. Substantiwiska konwersija

Konwersija wustupuje husto pola pomjenowanjow wosobow, na př. *chory* ‚tón, kiž je chory‘ (← *chory*-ADI), *jaty* ‚tón, kotryž je jaty‘ (← *jaty*-P.PTC), pola pomjenowanjow za powołanja, na př. *přistajeny* (← *přistajeny*-P.PTC) kaž tež pola žónskich formow swójbnych mjenow, kotrež bazuja na posesiwnych adjektiwach (hlej 4.2.1.), přir. *Šewc* → *Šewcowa* ‚mandželska knjeza Šewca‘, *Zynda* → *Zyndžina* ‚mandželska knjeza Zyndy‘. Adjektiwiska deklinacija so při tym stajnje wobchowa.

W hornjoserbšćinje wustupuja substantiwizowane adjektivy a participy, kotrež hodža so wobhladować jako formy elipsy, na př. *Wjesna dróha* → *Wjesna*, *bydlenska stwa* → *bydlenska*, *howjaze mjaso* → *howjaze*, *bunjacy kofej* → *bunjacy*, *Němska zemja* → *Němska*, *Sakska zemja* → *Sakska*, *služowna holca* → *služowna*.

5.2. Adjektiwiska konwersija

Někotre participy su přešli do słowneje družiny adjektiwow a deklinuja so mjeztym kaž adjektivy, přir. *bywši*, *njetrjebawši*, *zrały*, *zrašty*, *dorostły*.

5.3. Adwerbialna konwersija

Někotre adwerby (na př. *mjelčo*, *ducy*, *hladajcy*, *njenadžicy*) nastachu z přenjatnych transgresiwow (ŠEWC 1984: 216).

Nimo toho jewja so w hornjoserbšćinje adwerby, kotrež bazuja na kazusowych formach substantiwow, na př. *skoku* (LOK.SG. substantiwa *skok*), *wčera* (genitiw), *domoj* (stary DAT.), *wječor* (AK.), *sobotu* (AK.) abo nastachu přez uniwerbizowanje prepozitionalnych frazow kaž *pócmje* (← *pó cmě*), *klětu* (← *k lětu*), *zrazom* (← *z razom*), *potajkim* (← *po tajkim*), *kemši* (← *ke mši*) (FASSKE 1981: 528).

6. Reduplikacija

Reduplikacija njeje w hornjoserbšćinje produktiwna, dokładženej stej mjez druhim adjektiwaj *swjatoswjaty* („jara swjaty“) a *wěstowěsty* („cyle wěsty“). Příklady za starše hornjoserbske reduplikacije, kotrež nastachu zwjetša w času prasłowjanšćiny, su na př. *ćeta* (← **teta*), *paproč* (← **paportь*), *kukel* (← **kŏkeljь*), *džěd* (← **dědbь*) (přir. SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989 pod wotpowědnymi heslami).

7. Kontaminacija

Kontaminaty (tež blending, portmanteau) nastachu z kombinacije fragmentow rozdźelneju wurazow; hustodosć so wědomje tworja stilistiskeho efekta dla. W němčinje rozšěrjene kontaminaty z cuzymi zdónkami so do serbšćiny požčuja a adaptuja, na př. *demokratura* (← ně. *Demokratur*, *Demokratie* + *Diktatur*), *Eurazija* (← ně. *Eurasien*, *Europa* + *Asien*). Nowša twórba je w serbšćinje *Nukstock*, pomjenowanje njekomercielneho festiwala twjerdeje huždby. Pomjenowanje je motiwowane wot wjesneho mjena *Nuknica*, hdžež so festiwal wotměwa, a legendarneho *Woodstock*-festiwala w léce 1969. Po přikładze jendźelskeho *brunch* (← *breakfast* + *lunch*) wutwori so w serbšćinje wotpowědnik *snobjed* (← *snědań* + *wobjed* ‘Mittagessen’).

8. Skrótšenje (clipping)

Skrótšene słowa su zwjetša požčonki z němčiny. Wone wustupuja jako hlójkowe słowa (backclipping; na př. *abonement* → *abo*, *limonada* → *limo*, *dekoracija* → *deko*, *prominentny* → *promi*), wopuškowe słowa (fore-clipping, na př. *omnibus* → *bus*) abo jako zložkowe słowa (na př. *acubi* ← ně. *Azubi* ← *Auszubildender*, *kripo* ← ně. *Kripo* ← *Kriminalpolizei*, *moped* ← ně. *Moped* ← *Motorveloziped*, **Motor** + **Pedal**). Serbske zložkowe słowo, kotrež wutwori so w 1950ych lětach, je *prodrustwo* (← **produkciske drustwo**). Dalše samostatne serbske twórby su *Marorě* (← **Mało rozšěrjene rěče**), wutworjene wot basnika Kita Lorenca (LORENC 1998: 50–51), *hotko* (← **Hornjoserbski tekstowy korpus**)¹⁴ abo *Serdis* (**Serbske digitalne słowniki**)¹⁵.

Najhusćišo su inicialne słowa, zestajane ze spočatnikow zakładnych slowow, jako skrótšenki dokładžene: *SLA* – **Serbski ludowy ansambl**, *NC* – **Nowy Casnik** (mjeno delnjoserbskeho tydženika); rědšo dokładženy je inicialny zwukowy typ kaž *SKI* (wurjekowanje [ski]) – **Serbska kulturna informacija**.

W němčinje wužiwane inicialne słowa a skrótšenki so zwjetša bjeze změny do serbšćiny přewozmu, na př. *Lkw*, *EDV*, *UNO*, *UNICEF*, *ufo*, *TÜV*, *NATO*; w serbšćinje su wone zwjetša indeklinabelne (*EDV*, *UNO*, *NATO*), někotre z nich so deklinuja (*Lkw* – z *Lkw-jom*, *CD* – na *CDji*).

Skrótšenki móža być baza za deriwaty, na př. *CDnik* (*CD* + *-nik*), *FSJnik* (, wobdźělnik služby FSJ‘ ← *FSJ* + *-nik*), *pdf-ka* (, dataja w formaće pdf‘ ← *PDF* + *-ka*).

Zjeće

W zawodnymaj wotrězkomaj podawa so přehlad wo aktualnym stawje slědženjow wo słowotwórbje w hornjoserbšćinje a skutkowacych tendencach w słowotwórbje wot srjedź 19. lětstotka do přitomnoće pod wobkedźbowanjom wliwa němčiny jako kontaktneje rěče. Předstajatej so dale deriwacija a kompozicija, najproduktiwnišej słowo-

¹⁴ Hornjoserbski tekstowy korpus je zběrka hornjoserbskich tekstow, přistupna w interneće na portalu Čěskeho narodneho korpusa Praskeje Karloweje uniwersity pod adresu: <https://www.korpus.cz/> (hlej tež <http://www.serbski-institut.de/os/informacije/>; staw 23.01.2017).

¹⁵ Na internetnej stronje Serbskeho instituta přistupne digitalizowane dwurěčne słowniki (hlej <http://www.serbski-institut.de/os/SERDIS-%E2%80%93-Serbske-digitalne-słowniki/>; staw 23.01.2017).

twórbnej srědkaj w hornjoserbskej spisownej rěči, rozrjadowanej po słownych družinach a słowotwórbnych bazach. Mjenje wažnu rólu hraja w džensnišej hornjoserbskej spisownej rěči konwersija, reduplikacija a kontaminacija. Skrótšene słowa wustupuja husto jako požčonki z němčiny.

Skrótšenki

ADJ	adjektiw	P.PTC	pasiwny particip
ADW	adwerb	PF.	perfektiwny aspekt
AK.	akuzatiw	PRON	pronomen
DAT.	datiw	S	substantiw
GEN	genitiw	SG.	singular
IPF.	imperfektiwny aspekt	W	werb
LOK.	lokatiw		

Literatura

- АДАМЕНКО, Світлана 1999: Серболужицька ботанічна номенклатура. Її формування та специфіка. Київ.
- BAYER, Markus 2006: Sprachkontakt deutsch-slavisch. Eine kontrastive Interferenzstudie am Beispiel des Ober- und Niedersorbischen, Kärntnerslovenischen und Burgenlandkroatischen. Frankfurt/Main (= Berliner Slavistische Arbeiten; 28).
- BRANKAČKEC, Katja 2009: Verbalpräfixe im Obersorbischen: Verbpartikeln im älteren Sorbischen und ihre Entsprechungen im modernen Sorbischen. Prag (njewozjewjene tezy disertacije).
- FASKE, Helmut 1981: Grammatik der obersorbischen Schriftsprache. Morphologie. Unter Mitarbeit von Siegfried Michalk. Bautzen.
- GIGER, Markus 1999: Zu Lehnübersetzungen und Entlehnungen deutscher postponierbarer Präverbien im älteren Obersorbischen, w: LOCHER, Jan Peter (Hg.), Schweizerische Beiträge zum XII. Internationalen Slavistenkongress in Krakau, August 1998. Frankfurt/Main (= Slavica Helvetica; 42), s. 129–170.
- HANČKA, Jan Jurij Prokop 1770: Grammatica Lingvae Sorabicae In Superiori Lusatia usualis compilata a Reverendo Patre Procopio Hanschke, natione Lusata Radiborensi, Sacrosanctae Ordinis Cisterciensis Neo-Cellae professo, tunc Capellano Mariastellae. Digitalizat: http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=rec1341811971_2.
- JAKUBAŠ, Filip 1956: Słowotworne přiweški (sufiksy) serbskich wěcownikow a přidawnikow, w: Serbska šula 9/15, s. 385–405; 9/16, s. 424–434.
- JENČ, Helmut 1963: Typy hornjoserbskeho nominalneho kompozita z wjazacym wokalom -o- a jeho rozšěrjenosć, w: Lětopis A 10/1, s. 133–153.
- JENTSCH, Helmut 1999: Die Entwicklung der Lexik der obersorbischen Schriftsprache vom 18. Jahrhundert bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts. Bautzen (= Schriften des Sorbischen Instituts; 22).
- JORDAN, Johann Peter 1841: Grammatik der wendisch-serbischen Sprache in der Oberlausitz. Im Systeme Dobrovsky's abgefaßt. Prag.
- JUST, Mikławš 1914: Wo słowotwórbje w hornjoserbščinje, w: Časopis Maćicy Serbskeje 67, s. 59–79, 128–139.

- КОВАЛИК, Иван I. 1964: Словотвір іменників у сербо-лужицьких мовах. Львів.
- КОВАЛИК, Иван I. 1967: Словотворчий розряд просторових назв у сучасній верхньо-лужицькій мові, w: Структура і розвиток слов'янських мов. Київ, s. 86–92.
- KREJA, Bogusław 1999: Słowotwórstwo polskie na tle słowiańskim. Studia. Gdańsk.
- KREJA, Bogusław 2004: Słowotwórstwo nazw żeńskich w języku górnołużyckim, w: Lětopis 51/1, s. 88–97.
- KRJEČMAR, Mikławš 1954: Tworjenje słowow w hornjoserbščinje, w: Lětopis A 2, s. 21–93.
- LEWASZKIEWICZ, Tadeusz 1988: Słowotwórstwo apelatywnych nazw miejsc w języku górnołużyckim. Wrocław.
- LEWASZKIEWICZ, Tadeusz 2013: Anglicyzmy leksykalne w nagłówkach „Serbskich Nowin“, w: Zeszyty Łużyckie 47, s. 98–105.
- LORENC, Kito 1998: Suki w zakach. Basnje, basnje-njebasnje, přebasnjenja. Budyšin.
- МИХАЙЛОВ, МАРК А. 1959: Суффиксы имен действующего лица в серболужицком языке, w: Ученые записки института славяноведения. Том XVII. Исследования в области славянского языкознания. Москва, s. 128–208.
- MICHAŁK, Frido 1974: Словообразование, w: TROFIMOWIČ, Konstantin K. (Zest.): Hornjoserbsko-ruski słownik. Budyšin-Moskwa, s. 504–509.
- MILEWSKA-STAWIANY, Małgorzata 2007: Funkcje derywatów deminutywnych i augmentatywnych w piśmiennictwie górnołużyckim, w: MALDJEVA, Viara; RUDNIK-KARWATOWA, Zofia (wud.): Słowotwórstwo i tekst. Warszawa (= Prace Slawistyczne; 124), s. 149–157.
- MILEWSKA-STAWIANY, Małgorzata 2009: Deminutiva w „De originibus linguae Sorabicae“ Abrahama Frencla, w: MILEWSKA, Beata; RZEDZICKA, Sylwia (Red.): Wokół słów i znaczeń III. Z zagadnień leksykalno-semantycznych. Materiały trzeciej konferencji językoznawczej poświęconej pamięci Profesora Bogusława Krei. Gdańsk, s. 351–357.
- MILEWSKA-STAWIANY, Małgorzata 2010: Górnołużyckie deminutiva w „Vocabularium latino-serbicum“ (1721) Jurija Hawštyna Swětlika, w: Slavia Occidentalis 67, s. 91–106.
- MILEWSKA-STAWIANY, Małgorzata 2011: Deminutiva w liryce Jakuba Barta-Ćišinskiego, w: SCHOLZE, Dietrich; SCHÖN, Franz (Hrsg.): Jakub Bart-Ćišinski (1856–1909). Erneuerer der sorbischen Literatur. Bautzen (= Schriften des Sorbischen Instituts; 54), s. 202–223.
- MILEWSKA-STAWIANY, Małgorzata 2012: Górnołużyckie deminutiva w systemie językowym i w tekście. Gdańsk.
- MILEWSKA-STAWIANY, Małgorzata; WÖLKOWA, Sonja (Red.) 2008: Leksikologiske přinoški. III. seminar serbskeje słowotwórby, 22.–23. 6. 2007. Budyšin (= Mały rjad Serbskeho instituta; 11).
- MILEWSKA-STAWIANY, Małgorzata; WÖLKOWA, Sonja (Red.) 2013: Leksikologiske přinoški II. IV. seminar serbskeje słowotwórby, 31. 5. – 1. 6. 2012. Budyšin (= Mały rjad Serbskeho instituta; 17).
- POHONČOWA, Anja 2009: Internacionalizmy w hornjoserbskej spisownej řeči přitomnosće. Zarys problematiki, w: Lětopis 56/1, s. 81–92.
- POHONČOWA, Anja 2013a: Hornjoserbska słowotwórba – staw slědženja a perspektiwy, w: Zeszyty Łużyckie 47, s. 106–120.
- POHONČOWA, Anja 2013b: Kompleksne adjektivy w hornjoserbščinje, w: MILEWSKA-STAWIANY/WÖLKOWA 2013, s. 32–44.

- POHONČOWA, Anja 2015: Adjektiwiske diminutiwy w hornjoserbšćinje, w: BREZNIK-STRAMLJIČ, Irena (Red.): *Manjšalnice v slovanskih jezikih. Oblika in vloga*. Maribor (= ZORA; 113), s. 319–330.
- POHONTSCH, Anja 2016: Upper Sorbian, w: MÜLLER, Peter O.; OHNHEISER, Ingeborg; OLSEN, Susan; RAINER, Franz (Eds.): *Word-Formation 40.4. An International Handbook of the Languages of Europe*. Berlin-Boston, s. 2811–2831.
- RICHTER, Heinz 1980: Die Possessivadjektive im Sorbischen unter Berücksichtigung der benachbarten slawischen Sprachen. Universität Leipzig (njewozjewjena disertacija).
- SCHOLZE, Lenka 2008: Das grammatische System der obersorbischen Umgangssprache. Bautzen (= Schriften des Sorbischen Instituts; 45).
- SCHUSTER-ŠEWIC, Heinz 1978–1989: Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache. Bd. 1–4. Bautzen.
- SIATKOWSKA, Ewa 1989: Uniwerbizacja na tle innych procesów słowotwórczych we współczesnej górnołużyckiej terminologii rolniczej, w: *Studia z Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej*. Językoznawstwo 18, s. 93–103.
- SIATKOWSKA, Ewa; ABDEL AL, Mariam 2002: Ewolucja stosunku Górnołużyczan do internacjonalizmów, w: *Lětopis* 49/2, s. 99–107.
- STACHOWSKI, Stanisław 1967: Język górnołużycki w „De originibus linguae Sorabicae“ Abrahami Frencla (1693–1696). Wrocław-Warszawa-Kraków.
- STACHOWSKI, Stanisław 1968: Słowotwórstwo rzeczowników w języku górnołużyckim XVII wieku, w: FASSKE, Helmut; LÖTZSCH, Ronald (Red.): *Přinoški k serbskemu rěčespytej*. Beiträge zur sorbischen Sprachwissenschaft. Budyšin, s. 180–191.
- ŠEWIC, Hinc 1984: Gramatika hornjoserbskeje rěče. 1. Fonologija, fonetika a morfologija. Budyšin.
- WERNER, Eduard 2003: Die Verbalaffigierung im Obersorbischen. Bautzen (= Schriften des Sorbischen Instituts; 34).
- WÖLKE, Sonja 2005: Geschichte der sorbischen Grammatikschreibung. Von den Anfängen bis zum Ende des 19. Jahrhunderts. Bautzen (= Schriften des Sorbischen Instituts; 38).
- WÖLKOWA, Sonja 2006: Aktualne tendencje rozwojowe w górnołużyckim języku literackim, w: *Zeszyty Łużyckie* 39/40, s. 37–49.
- WORNAR, Edward 2001: K poměrej mjez hornjoserbskimi nominalnymi kompozitami a jich němskimi předłohami, w: *Lětopis* 48/1, s. 5–12.
- WRÓBEL, Henryk 1969: Słowotwórstwo przysłówek odprzymiotnikowych w językach łużyckich. Wrocław-Warszawa-Kraków.
- WROCLAWSKA, Elżbieta 1992: Nomina abstracta w języku górnołużyckim, w: *Lětopis* 39/2, s. 8–11.